

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ В ГАЛУЗІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу класифікацій компетенцій, виокремленню компетенцій, які доречно застосовувати в навчальному процесі професійної технічної освіти. Автор пропонує власну систему ключових класифікацій.

Ключові слова: компетенція, компетентістський підхід, професійно-технічна освіта.

Р. Лучик. Стаття посвящена аналізу класифікацій компетенцій, виділення компетенцій, которые уместно применять в учебном процессе профессионально-технического образования. Автор предлагает собственную систему ключевых компетенций.

Ключевые слова: компетенция, компетентностный подход, профессиональное техническое образование.

R. Luchyk. This article analyzes the classification of competencies, allocation of competencies that are appropriate to be used in the educational process of technical and vocational education. The author offers his own system of key competencies.

Keywords: competence, competence approach, vocational education.

Мета: проаналізувати різні класифікації компетенцій як серед вітчизняних, так і зарубіжних авторів; виділити ключові компетенції для використання їх на сучасному етапі модернізації освіти в закладах професійної технічної освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальним сьогодні стало питання професійної компетентності фахівця, що сприяє успішному самовизначенню молоді у світі праці, безперервній освіті, міжособистісним суспільним взаєминам. Але найголовніше – це основна умова дійсного розвитку й самореалізації особистості. Тому завданням професійно-технічної освіти (ПТО) є формування низки компетенцій як частини професійної підготовки майбутнього фахівця.

В умовах реформування української освіти, переходу на багаторівневу

підготовку професійних кадрів, конкурентоспроможності фахівців на ринку праці особливої актуальності набуває питання компетентісного підходу.

У контексті зазначеної вище проблеми виділяється наступне питання: які компетенції слід визнати необхідними в ПТО для забезпечення якісного розвитку майбутнього випускника-фахівця.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема компетенції, компетентності фахівця широко обговорюється на сторінках науково-педагогічної преси у зв'язку з прийняттям концепції модернізації професійно-технічної освіти.

Вивченню основних тенденцій в умовах глобалізації освіти вивчали В. Кузь, В. Астахова, В. Малишев, С. Гончаренко, І. Бех, Л. Пуховська, П. Таланчук, О. Кононко, В. Кремень, А. Сбруєва.

Дослідження методологічних засад компетентісного підходу, досвід його впровадження в вітчизняній та зарубіжній освіті розглядається в роботах Н. Бабік, Л. Парашенка, О. Локшіної, Л. Ващенко, І. Єрмакова, О. Савченко, І. Зимньої, А. Хуторського, С. Трубочевої, О. Пометун та інших.

Теоретичні та загальнометодологічні проблеми підготовки професійних кадрів у системі професійної технічної освіти розглядаються в роботах С. Багишева, Л. Ляліна, В. Сластьоніна та ін. [5].

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі умови життя людини перебувають у стані швидкої трансформації, що спричиняє виникнення гострої потреби в модернізації системи освіти. Першочерговим завданням тут постає формування таких економічних, соціальних, культурних чинників, як формування інтелектуального та творчого потенціалу держави.

Саме тому, говорячи про систему освіти, слід зазначити, що йдеться про те, щоб формувати не тільки носія інтелектуальних знань, а про розвиток творчої особистості, яка може використовувати отримання знань на ринку праці та представити себе як конкурентоспроможного фахівця. Також цей досвід і комплекс умінь та навичок має допомогти

сформувати таку особистість, яка могла би бути успішною у будь-якій сфері суспільного життя.

Саме тому компетентісно-орієнтована освіта є актуальною в наш час. Над її розробками працюють такі міжнародні організації, як Міжнародний департамент стандартів, ЮНЕСКО, Організація Європейського співробітництва та розвитку ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи.

Компетентістський підхід є відповіддю на зазначені вище потреби ринку праці, суспільства. Головним пріоритетом сучасної освіти є вміння оперувати такими поняттями, технологіями та знаннями, які задовольняли б потреби модернізованого суспільства, готували молодих людей до набуття нових ролей у цьому інформаційному суспільстві.

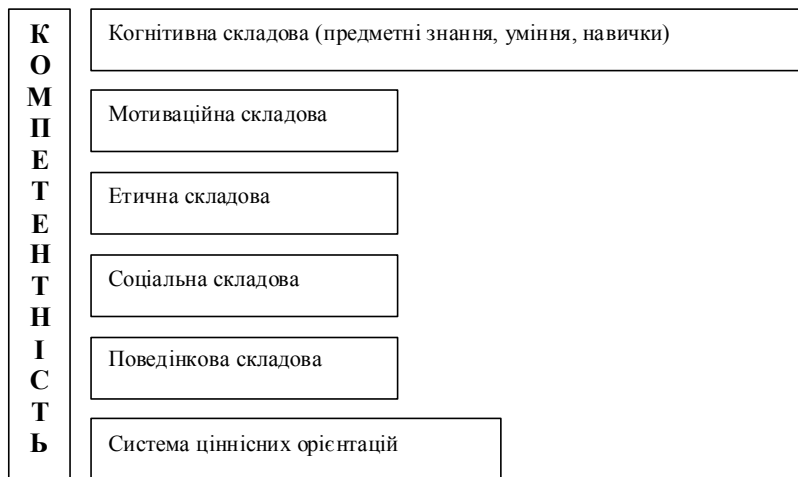
Насамперед дамо визначення компетенції, компетентісного підходу та розглянемо їх основні категорії в межах даного дослідження.

Поняття "компетентність" (лат. *competentia*, від *competo* – спільно добираюся, досягаю, відповідаю, підходжу) у словниках трактується як "володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь", "обізнаність у чому-небудь", "авторитетність, повноваження" тощо.

Основною особливістю компетентності як педагогічного явища є те, що йдеться не про специфічні предметні вміння та навички, абстрактні загальнопредметні мисленнєві чи логічні операції (хоча, звісно, вона ґрунтується на останніх), а конкретні життєві вміння та навички, необхідні людині будь-якої професії, будь-якого віку [6].

Багато дослідників (О. Лебедев, О. Овчарук, О. Пометун, І. Бех) вкладають в поняття "компетентність" готовність і загальну здатність особистості до активної дії, що базується на засвоєних знаннях, досвіді, які набуваються в процесі навчання і виховання (самовиховання), зосереджені на становленні студента як суб'єкта життя загалом, активну інтеграцію в суспільство, засвоєння багатогранності соціальних ролей.

Компетентність допомагає розвивати вміння та навички у вирішенні про-

Малюнок 1. Складові компетентності

фе-сійних та соціокультурних завдань; уміло використовувати інноваційні технології; знаходити нові творчі завдання; бути стійким перед труднощами; вирішувати різноманітні життєві проблеми; приймати відповідальні рішення; оцінювати причинно-наслідкові соціальні зв'язки; знаходити та аналізувати інформацію; креативно підходити до сучасних проблем, що постають [2, 146].

Також слід зазначити, що компетентність містить у собі декілька складових (малюнок 1).

На даному етапі модернізації української освіти вимоги до ключових компетентій є досить високими. Слід зазначити, що всі вони повинні відповідати зазначеним вище стандартам:

- поліфункціональності – давати змогу вирішувати різнопланові проблеми як в особистому, так і суспільному житті;
- міждисциплінарності – застосовуватися як на роботі, так і в сім'ї, серед друзів та ін.;
- багатомірності – охоплювати як розумові, творчі процеси, так і навчан-

ня та практичні вміння;

- широкоформатності – забезпечувати широку сферу власне саме розвитку особистості: самопізнання, самовиховання, саморозвиток, самооцінка, творче та критичне мислення.

Розглянемо різну класифікацію компетенцій.

Так, О. Биковська у своїх наукових працях виділяє такі чотири види компетентності:

- пізнавальна – забезпечує засвоєння та оперування загальними поняттями, такими як знання про природу, техніку, суспільство, культуру;
- практична – забезпечує формування практичних навичок та вмінь;
- соціальна – забезпечує адекватне виховання, розвиток особистості загалом, здатність до товариських взаємин та співпраці, до самовизначення, самореалізації.
- творча – сприяє становленню творчого підходу до вирішення задач, розвиток творчої діяльності, здібностей особистості [1, 7].

Дослідники багатьох країн, зокрема України та Росії, також акцентують на важливості створення чіткої класифікації основних (ключових) компетенцій. Саме вони повинні лягти в основу реформ

Таблиця 1

**Види ключових компетенцій
(за О. Пометун та Л. Пироженко)**

№ з/п	За документами Ради Європи	За І.Єрмаковим (Росія)	Проект стандарту (Росія)	За А. Хуторським (Росія)
1	Багатокультурна		У сфері культурної діяльності	Загальнокультурна
2	Інформаційна	Інформаційна		Інформаційна
3	Соціальна	Соціально-психологічна	У сфері громадського виховання	
4	Політична	Громадянська		
5	Комунікативна	Комунікативна		Комунікативна
6	Загальнокультурна			
7	Пізнавально-інтелектуальна	Методологічна	У сфері пізнавальної діяльності	Навчально-пізнавальна
8	Трудова, підприємницька	Професійна	У трудовій діяльності	Соціально-трудова
9	Побутова	Життєва	У побутовій сфері	Особистісне самовдосконалення
10		Психологічна, рефлексивна		

Таблиця 2

Види ключових компетенцій (за І. Ковалінською)

№ з/п	Загальнокультурні компетенції	Соціальні компетенції	Галузеві (професійні компетенції)
1	Рівень володіння рідною мовою	Уміння працювати в гетерогенних групах	Рівень обізнаності в комп'ютерних технологіях
2	Рівень володіння іноземною мовою	Здатність приймати рішення та брати на себе відповідальність	Рівень сформованості підприємницької компетенції
3	Рівень сформованості естетичного смаку	Здатність працювати в команді	Рівень сформованості здоров'язберігаючої компетенції
4	Рівень сформованості етичних норм	Громадська компетенція	Рівень сформованості професійних навичок
5	Рівень обізнаності із загальнокультурними цінностями	Рефлексивна компетенція	Рівень професійних знань
6	Гуманістичне світобачення		Рівень працездатності
7	Рівень готовності до творчої самореалізації		Рівень мотивації до професії

змісту освіти. Їхнє призначення полягає у тому, щоб привести відповідно до створених умов бажані результати (таблиця 1).

На думку І. Ковалінської, серед зазначених вище недостатньо виділені ключові компетенції. Наприклад, за класифікацією А. Хуторського, немає повного охоплення всього багатогранного процесу становлення сучасного фахівця, зокрема технічного профілю. Проте в переліку, що подає І. Єрмаков, правильно виокремлено соціально-психологічну та психолого-рефлексивну компетенції. Стосовно останньої, то її розвиток сприятиме осмисленню студентом особистісних запитів та результатів саморозвитку, однак вона є частиною інтелектуальної та пізнавальної компетенції, яка включає в себе і саморозвиток.

Якщо звернутися до європейського досвіду, можна також виділити наступні компетенції, які поширені у сфері неформальної освіти:

володіння рідною мовою;

володіння іноземною/ними мовами; володіння інформаційними технологіями (ІТ);

уміння навчатися, набувати досвіду; уміння орієнтуватися в соціальному та громадянському просторах, знання державних законів;

володіння організаторськими якостями (уміння проявляти ініціативу); володіння підприємницькими якостями;

уміння орієнтуватися в культурному просторі.

Наведені категорії компетенцій є досить важливими. Оскільки вони поширені у сфері неформальної освіти, тому не містять такі важливі компетенції, як професійну, інтелектуальну та пізнавальну.

Запропоновані компетенції з різних галузей та спрямувань освіти можна узагальнити, виділивши основні групи, за якими вони формуються.

Професійні компетенції – це ком-

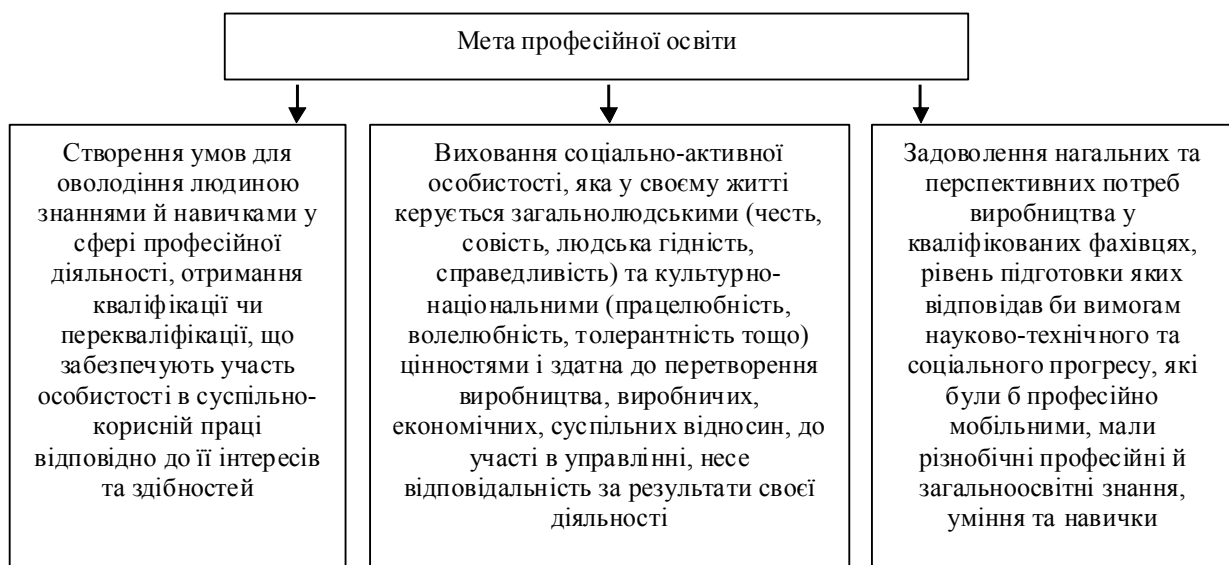
петенції в рамках володіння професією, а також організованість та організаційні вміння.

Соціально-культурні компетенції – це вміння та навички адаптації й успішної орієнтації в зазначеному просторі. Знання необхідних законів, прав та обов'язків як громадянина. Розуміння культурних тенденцій та високий рівень соціального інтелекту.

Морально-психологічні компетенції – до них належить мотивація до роботи, до саморозвитку та вдосконалення професійних умінь, рефлексія, стійкість до труднощів, власні позитивні якості.

Інтелектуально-пізнавальні компетенції – розвиток та саморозвиток особистості, набуття нових умінь (наприклад, вивчення іноземних мов), підвищення рівня особистої обізнаності.

Слід зазначити, що багато компетенцій перетинаються та в ідеальному варіанті утворюють мережу, яка є осо-

Малюнок 2. Основна мета професійної освіти

бистою та професійною характеристикою фахівця.

І. Ковалінська пропонує власну класифікацію (таблиця 2), яка на її думку, охоплює весь перелік ключових компетенцій, необхідних для формування фахівців технічного профілю як повноцінної особистості з якостями, притаманними гуманітаріям, що створюватиме новий стиль світогляду та креативний спосіб мислення. Такий фахівець стане конкурентоспроможним та затребуваним на світовому ринку праці в умовах сучасної глобалізації [3].

У Національній доктрині розвитку освіти наголошено на тому, що створення якісних умов для розвитку особистості та самореалізації кожного громадянина України є метою державної політики. При цьому серед пріоритетних виокремлено саме розвиток професійно-технічної освіти. Держава повинна забезпечувати "підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких й інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці".

Серед зазначених шляхів реалізації даного напрямку вказаний такий, як "забезпечення варіативності та гнучкості освітньо-професійних програм з урахуванням змін на ринку праці та попиту на нові професії" [4].

Розглянемо головну мету професійної освіти. Вона розглядається у трьох напрямках (малюнок 2) [7].

Згідно з цим можна побачити, що на перший план виходить завдання освіти професіонала, але не тільки фахівця.

Отже, урахуовуючи викладене вище як в контексті компетентісного підходу,

так і основних завдань професійної технічної освіти, запропонуємо розроблений нами перелік ключових компетенцій для майбутніх випускників професійно-технічних закладів (таблиця 3).

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Зазначене дозволяє сформулювати наступні висновки. Основна мета професійної освіти – це професійний та загальний розвиток особистості. Незалежно від того, кого готують сучасні професійні навчальні заклади освіти, який рівень освіти вони надають (вищу чи середню), першочерговим завданням бачиться підвищення рівня загальної та професійної освіти, створення умов для професійного розвитку.

Компетентісний підхід є протилежним за своїм змістом та метою до звичайного одноманітного підходу. Він передбачає посилення саме практичної спрямованості освіти через засвоєння компетенцій підростаючим поколінням, що дозволить їм повноцінно реалізувати себе в інформаційному просторі. У форматі даного підходу відбувається нове осмислення власної ролі студента, який уже не є лише носієм певних знань, навичок та умінь, але особистістю соціальною, основним завданням котрої є саморозвиток та самореалізація в майбутньому.

Запропонована вище система ключових класифікацій поєднує запит професійної технічної освіти та пропозиції в рамках компетентісного підходу. Вона включає повний спектр компетенцій, необхідних як для формування якостей конкурентоспроможного фахівця технічного профілю, так і для розвитку гармонійної, повноцінної особистості.

Проте слід зазначити, що незважаю-

чи на процес глобалізації та впровадження нових підходів у систему освіти, відкритим залишається питання практичного забезпечення реалізації новітніх програм. Ця проблема потребує додаткового вивчення та пошуку шляхів вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биковська О. В. Реалізація компетентісного підходу в позашкільній освіті та вихованні / О. В. Биковська // Позашкільна освіта та виховання. – 2007. – № 2. – С. 7–16.
2. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. посіб. / [за ред. І. Г. Єрмакова]. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с.
3. Ковалінська І. В. Деякі проблеми впровадження компетентісного підходу до навчання дисциплін гуманітарного циклу у вищому технічному закладі освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jml.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/3575/3546>
4. Указ Президента України "Про Національну доктрину розвитку освіти". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
5. <http://www.tpal.com.ua/spase/osnnapr/ipto/doc/nauk/1.2.pdf>
6. http://pidruchniki.com/16930803/pedagogika/kompetentsiya_sut_struktura_osnovni_vidi
7. http://pidruchniki.com/1281041955047/pedagogika/meta_zavdannya_printsipi_profesijnoyi_osviti

Стаття надійшла 24.11.2016 р.